

Filosofija ir socialiniai mokslai

DVI ROBERTO T. CRAIGO PRAGMATINĖS KOMUNIKACIJOS METATEORIJOS PROBLEMOS

Kęstutis Kirtiklis

Vilniaus universiteto
 Filosofijos istorijos ir logikos katedra
 Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius
 Tel. (8 5) 266 76 17
 El. paštas: kestutis.kirtiklis@fsf.vu.lt

Roberto T. Craigo komunikacijos metateorija pasiūlė pragmatinį pagrindą sistematizuoti, tipologizuoti šiuolaikinės komunikacijos teorijas bei kurti universalesnę komunikacijos teoriją. Straipsnyje tvirtinama, jog Craigo metateorija remiasi Richardo Rorty neopragmatizmu ir orientuojasi ne į praktines kasdienės komunikacijos problemas, o į bendresnio pobūdžio komunikacijos tarp skirtingų teorinių diskursų klausimą. Būtent iš tokios neopragmatinės laikysenos kyla svarbiausios Craigo komunikacijos metateorijos problemos. Pirma, neįvardytas skirtumas tarp pirmojo ir antrojo laipsnio pragmatinės komunikacijos teorijų. Antra, pragmatinio vertinimo kriterijaus nepakankamumas nustatant pirmojo laipsnio komunikacijos teorijų tinkamumą.

Pagrindiniai žodžiai: pragmatizmas komunikacijos teorijoje, komunikacijos metateorija, komunikacijos filosofija.

Pastaruoju metu pragmatizmo inspiruota problematika žengia į vis platesnį socialinių ir humanitarinių tyrimų lauką. Apie pragmatizmą kalbama „nuo filosofijos iki filmų studijų, nuo teisės iki literatūros kritikos, nuo istorijos iki religijos ir komunikacijos tyrimų“ (Simonson 2001: 1). Būtent komunikacijos tyrimuose pragmatizmo įtakų neįmanoma nepastebėti, juolab kad komunikacija, kaip nurodo Peteris Simonsonas, iš pat pradžių buvo svarbi problema pragmatizmui ir pragmatizmo filosofijos klasikais skyrė jai nemaža dėmesio (Ten pat). Tačiau komunikacija svarbi ne tik kaip

klasikinė pragmatizmo problema, kartu konstatuojama naujosios pragmatizmo bangos, kilusios filosofų bendruomenėje aštuntajame dešimtmetyje, „invazija“ į komunikacijos studijų sritį (Bergman 2008: 135). Maža to, su šia mąstymo kryptimi siejami tokie svarbūs šiuolaikiniai komunikacijos teoretikai kaip Stanley Deetzas, Robertas T. Craigas ir Johnas Durhamas Petersas (Russill 2008: 478).

Šio straipsnio tikslas – nemažo atgarsio susilaukusios¹ Roberto T. Craigo pragma-

¹ Nors pats Craigas apgailestauja, jog kritiniai ginčai dėl jo metateorijos nebuvo dideli, tačiau jo pasiū-

tinės komunikacijos metateorijos ir ją pagrindžiančios pragmatizmo, ar veikia *pragmatiško*, sampratos analizė. Straipsnyje siekiama pademonstruoti, jog nepaisant Craigo metateorijos parankumo komunikacijos teorijų sistematikai ir tipologijai, ji susiduria su problemomis, kylančiomis iš pasitelkiamos pragmatizmo sampratos. Straipsnyje tvirtinama, jog Craigo *pragmatiško* samprata yra artima Richardo Rorty neopragmatizmui, o iš to kyla šios metateorijos problemos: (1) nusakant skirtumą nuo pirmojo lygmens (ne *meta*) komunikacijos teorijų bei (2) vertinant pirmojo laipsnio komunikacijos teorijų tinkamumą.

Pragmatinis Craigo metateorijos pagrindas

1908 metais, praėjus vos dešimtmečiui nuo termino „pragmatizmas“ paplitimo pasirodžius Williamo Jameso knygai *Pragmatizmas. Naujas kai kurių senų mąstymo būdų pavadinimas* (James 1995), Arthuras Lovejoy'us suskaičiavo ne mažiau kaip trylika skirtingų prasių, kuriomis šis terminas buvo vartojamas (Simonson 2001: 5). Tokia įvairovė nestebina turint omenyje tai, jog patys pragmatizmo pradininkai Charlesas S. Peirce'as ir Jamesas nesutarė dėl pragmatizmo sampratos, o Peirce'as net siekė savąją teoriją pavadinti *pragmaticizmu* ir taip ją atskirti nuo Jameso pragmatizmo versijos (Peirce 1934b: 276). Nuo pat pradžių regint tokius pragmatizmo atstovų nesutarimus, imantis nagrinėti

lytąjį metateorinį modelį perėmė plačiausiai naudojami komunikacijos teorijos vadovėliai, kurių naujos, po 1999-ųjų pasirodžiusios, laidos yra perrašytos remiantis Craigo pasiūlyta komunikacijos metateorija (Craig 2007: 125).

pragmatizmui save priskiriančią teoriją tinkama klausiti: o koks pragmatizmas yra jai būtingas, ar tiksliau, kaip ji supranta ir eksplikuoja savąjį pragmatizmą?

Mūsų dienomis vyrauja trys pragmatizmo sampratos: pirmiausia, pragmatizmas suprantamas kaip tam tikras metodologinis principas, kylantis iš Peirce'o suformuluotos pragmatinės maksimos. Ši skelbia, jog siekiant suvokti sąvoką reikia atsižvelgti į tai, kokius numanomus padarinius, turinčius praktinės reikšmės, gali sukelti mūsų suvokimo objektas. Šių padarinių suvokimas ir esąs visas mūsų įgytas objekto suvokimas (Peirce 1934a: 258)². Šią maksimą Peirce'as taikė sąvokoms, norėdamas jas paversti aiškiais logine ir lingvistine prasme. Tačiau jau pragmatizmo populiarintojas Jamesas, pragmatinės maksimos taikymą išplėtė gerokai platesniame teoriniame lauke (James 1995: 73).

Jameso pragmatizmo populiarinimas įvairiausiuose kontekstuose suformulavo antrąją pragmatizmo sampratą, keliančią sau skirtingus tikslus nei Peirce'as (Bergman 2008: 141). Šioje sampratoje pragmatizmas – tai filosofavimo tradicija, besiremianti anti-skepticizmu, falibilizmu, kategoriškų dichotomijų (pvz., tarp fakto ir vertybės, mąstymo ir patyrimo) neigimu, praktikos primato tvirtinimu (Baert 2005: 146 ir toliau). Pragmatizmas šiuo atveju yra būtent tradicija, o ne mokykla, mat skirtingais laikotarpiais pragmatizmo atstovais skelbdavosi kartais net vienas kitam priešingi filosofai.

Trečioji pragmatizmo samprata, dažnai įvardijama neopragmatizmu, į apyvartą įžengė Richardo Rorty dėka. Rorty ir jo

² Skirtingas paties Peirce'o pateiktas pragmatinės maksimos formuluotes išsamiai nagrinėja Christopheris Hookway'us (2004)

sekėjai pragmatizmu vadina savąją postfilosofinę laikyseną (ir taip iš principo atsiriboja nuo šiandienio pragmatinio filosofavimo antrąja prasme). Ši laikysena postuluoja radikalų kontekstualizmą (Rorty 1982: xiii) ir skelbia, jog pamatinės filosofijos problemos, dominusios jos klasikų, pasirodė esančios tuščios ir nūdienai nebeaktualios (Ten pat, xiv). Šiuolaikinis intelektualas, pasak Rorty, tegali pasakyti, kaip įvairūs įvairių epochų ir kultūrų žodiniai yra „sukibę tarpusavyje“ (Ten pat, xxxviii), ir tokia postfilosofinė būklė neturi jokių pretenzijų į tiesos monopolį, bet yra savo laiko mąstymo išraiška (Ten pat, xl).

Visos trys pragmatizmo sampratos sulaukė recepcijos ir komunikacijos teorijose bei komunikacijos filosofijoje. Nors Simonsonas (2001: 1–2) komunikacijos teorijoje skiria dvi sampratas: pragmatizmą kaip doktriną ir kaip tradiciją, visgi dera skirti ir trečiąją sampratą tiek dėl jos unikalių bruožų, tiek dėl (nors ir ne visuomet reflektuojamos) įtakos šiandienos komunikacijos teorijos ir komunikacijos filosofijos diskursui.

Ryšiausias Rorty idėjų puoselėtojas vokiečių medijų filosofas Mike'as Sandbothe priešina savo (neo)pragmatinę komunikacijos filosofijos sampratą kitoms vokiečių medijų filosofijos teorijoms ir nurodo (Sandbothe 2008: 98–99), kad jo pragmatinė medijų filosofija siekia vesti diskusijas komunikacijos filosofijos viduje (numanomai taikant tam tikrą pragmatinės maksimos versiją), taip pat ji savo tikslais kelia tarpdisciplininio dialogo skatinimą, o kartu ir platesnį socialinį-politinį poveikį.

Kitas svarbus pragmatizmo šiuolaikinėje komunikacijos teorijoje atstovas Chrisas

Russillas artimesnis antrąjai pragmatizmo sampratai: jo teorija atsispiria nuo tokių pragmatizmo klasikų kaip Jamesas, Dewey ir Lippmannas (sic!) svarstyčių komunikacijos problemų ir teigia, jog nepaisant nuorodų į šiuos autorius, XX a. antrosios pusės komunikacijos teorija buvo pragmatinė Rorty (trečiąja), o ne pragmatizmo klasikų (t. y. antrąja) prasme (Russill 2008: 479 ir toliau).

Būtent polemikoje su Russillu ryškėja bene žymiausio pragmatinės prieigos atstovo šiandienėje komunikacijos teorijoje Roberto T. Craigo pragmatizmo samprata. Craigas pripažįsta, jog kurdamas savo komunikacijos metateoriją ir skirdamas septynias komunikacijos tradicijas (retorinę, semiotinę, fenomenologinę, kibernetinę, sociopsichologinę, sociokultūrinę, kritinę) neatkreipė dėmesio į pragmatizmą kaip mąstymo tradiciją, tačiau pati pamatinė jo teorijos nuostata buvusi pragmatinė (Craig 2007: 133). Čia pragmatiškumas suprantamas kaip orientacija spręsti praktines problemas, iškylančias kasdienėse komunikacinėse situacijose (Craig 1999: 129; Craig 2004: 660; Craig & Tracy 1995: 250). Iš tokios pragmatizmo eksplikacijos tarsi išeitų, jog Craigas identifikuoja save su pragmatizmu kaip tradicija (antrąja samprata) ir ypač jos pabrėžiamu praktikos primatu.

Taip suprastu pragmatizmu Craigas pirmiausia rėmėsi kurdamas savo komunikacijos metateoriją, kurios tikslas – įveikti fragmentaciją nūdienėje komunikacijos teorijoje ir formuoti ją kaip vientisą teorinį lauką (Craig 1999: 120 ir toliau). Jei pragmatizmas – orientacija į praktinių problemų sprendimą, tad ir metateorija turėtų praktiš-

kai spręsti pirmojo laipsnio komunikacijos teorijų tarpusavio „bendravimo“ problemas (Craig 2004: 662). Tad komunikacijos teorijos „unifikacija“ reikalinga ne instituciniams komunikacijos mokslo poreikiams, bet realių problemų sprendimui.

Visgi pragmatinės metateorijos santykis su savo pragmatiškumu (kasdienės komunikacijos problemomis) išlieka kiek miglotas, mat skirtingi pragmatinės komunikacijos teorijos ir metateorijos bruožai niekur eksplicitiškai nedėstomi (Craigui, kaip minėta, tiesiog prisipažįstant pirmąją ignoravus), o pats metateorinis modelis kuriamas nuolat nurodant kasdienės komunikacijos situacijas (pvz., Craig 1999: 128–129; Craig 2004: 659), kurias, pasak apibrėžimo, turėtų spręsti pirmojo laipsnio komunikacijos teorijos, o ne metateorija. Tad kyla abejonių, ar antrojo laipsnio komunikacijos teorijai (metateorijai) adekvatus tikslas yra spręsti problemas, kylančias „žemiau“ teorinio lygio? Parafrazuojant Peirce’ą, Craigui reikėtų klausiti, o kuriame gi – teoriniame ar kasdienės praktikos – lygmenyje turėtume ieškoti numatomųjų praktinių padarinių? Galbūt tai paaiškėtų išanalizavus metateorijos sampratą?

Pragmatinės komunikacijos metateorijos principai

Craigui komunikacijos metateorijos projektas remiasi dviem principais (Craig 1999: 120–121): (1) konstitutyviu komunikacijos metamodeliu, konceptualizuojančiu komunikaciją kaip procesą, kurio metu produkuojamos ir reprodukuojamos bendros reikšmės, bei (2) komunikacijos teorijos kaip metadiskursyvos praktikos samprata.

Dera atkreipti dėmesį, jog savo pagrindiniame straipsnyje „Komunikacijos teorija kaip sritis“ (*Communication Theory as a Field*) (Craig 1999) pats autorius termino *metateorija*³ nevartoja ir vietoje jo renkasi *teorinį metadiskursą* (*theoretical metadiscourse*). Craigas, reaguodamas į Davido Myerso pastabą, kad jo teorija iš esmės yra *metateorija* (Myers 2001: 227), sutinka su šiuo terminu, tačiau patikslina, kad jo vartojamas *teorinis metadiskursas* nuo *metateorijos* skiriasi tuo, jog nusako Craigui metateorijos specifika: ji nurodo, kaip atrodysianti komunikacijos teorija pritaikius jai konstitutyvų metamodelį. Tai būsiąs „sąlygiškai abstraktus, sistemiškas diskursas apie diskursą, nors ir skirtingas, tačiau itin susijęs su praktiniu kasdienio gyvenimo metadiskursu“ (Craig 2001: 232).

Toks „diskursas apie diskursą“ gana aiškiai nurodo Craigui artimumą Rorty pragmatizmo versijai (šį artimumą pastebi ir Myersas (2001: 227), nesprenžiančiai apie faktus, o liekančiai kalbėjimo apie žodynus lygmenyje (Rorty 1982: xxxviii). O polemizuojantis su Craigui (ir Rorty) Russillas pastebi, jog Rorty ir jo sekėjai faktiškai pasitraukė nuo pragmatizmo ir orientacijos į praktines problemas bei jų sprendimą į pokalbio, dialogo sritį (Russill 2008: 479). O tai reikštų, jog nuo sociopolitiškai angažuotos amerikietiško klasikinio pragmatizmo tradicijos atstovams (pvz., Dewey) būdingos komunikacijos sampratos pereinama prie europietiška hermeneutinei tradicijai artimos sampratos. Amerikietiš-

³ Pati *teorija* Craigui yra platus terminas, apiman-
tis konceptualiuosius modelius, mokslinius aiškinimus
ar metateorines refleksijas (Craig 2001: 232). Pagrįstai
kyla klausimas, ar vengiant konceptualinės painiavos
nebūtų vaisingiau vartoti terminą „diskursas“?

kasis pragmatizmas komunikaciją supranta kaip socialinio veiksmo orkestravimą, o hermeneutikos inspiruota interpretacinė komunikacijos samprata ją supranta visų pirma kaip bendrų prasmų kūrimą ir atkūrimą⁴ (plg. Mumby 1997: 9–16).

Antra vertus, „diskursas apie diskursą“ yra itin prieinamas populiariausiajai (neo)-pragmatizmo šalininkų atžvilgiu išsakomai kritikai: priėmę tokią nuostatą socialinių mokslų atstovai atsisako savo pagrindinio tikslo, užuot kalbėję apie pasaulį, jie kalba apie tai, kaip reikėtų kalbėti apie pasaulį (Baert 2005: 167). Tuomet kyla abejonių, kiek metadiskursyvi praktika yra laikytina praktika kasdienių problemų sprendimo prasme.

Kaip minėta, metateorija Craigui – ne vientisa komunikacijos teorija, bet „tam tikra dialoginė–dialektinė disciplininė matrica, bendrai suprantamas (nors nuolat ginčijamas) prielaidų rinkinys, įgalinantis produktyvius debatus tarp skirtingų komunikacijos teorijos tradicijų“ (Craig 1999: 120). Tradiciškai tokio prielaidų rinkinio analize (taip pat ir komunikacijos tyrimuose) užsiėmė filosofija (Anderson & Baym 2004: 589). Laikydamasis neopragmatiškos postfilosfinės Rorty pozicijos, Craigas atsisako pripažinti filosofijai šią misiją. Tačiau lygiai taip pat keblu yra nuleisti prielaidų analizę į pirmojo laipsnio komunikacijos teorijų sritį. Kad išspręstų šį keblumą, Craigas imasi jungti skirtingus komunikacijos teorijų žodynus, ieškodamas ne bendro

vardiklio (ko, neva, turėtų imtis filosofija), o bendro pagrindo dialogui. Tokį pagrindą jam teikia konstitutyvusis metamodelis.

Konstitutyvusis komunikacijos modelis iškilo antrojoje XX a. pusėje kaip alternatyva po Antrojo pasaulinio karo plačiai vartotam linijiniam-transmisiniam modeliui. Remiantis linijiniu modeliu komunikacija buvo teoretizuojama kaip pranešimų perdavimas, o konstitutyvusis modelis ją regėjo visų pirma kaip bendrų dalyviams prasmų kūrimą ir atkūrimą (Craig 1999: 125). Konstitutyviojo modelio šalininkai nurodo keletą šio modelio pranašumų (Ten pat):

- A. Jis yra artimesnis tam, kaip komunikacijos idėja plėtojosi kultūros ir intelekto istorijoje (jau nuo Locke'o laikų).
- B. Komunikacijos teorijos yra refleksyvos, jos atsižvelgia į esamą situaciją, maža to, pačios kuria/veikia komunikaciją. Transmisinis modelis šią savybę palieka nuošalyje.
- C. Konstitutyvusis modelis parankesnis pliuralistinėms demokratinėms politinėms vertybėms, o transmisinis buvo palankus įtvirtinti ekspertinei galiai, nurodant ekspertus kaip patikimos informacijos šaltinį.
- D. Konstitutyvusis metamodelis suponuoja, jog komunikacija gali būti lygiavertė socialinių mokslų disciplina, turinti savo komunikacinę socialinių fenomenų aiškinimo priegą.

Tokios konstitutyviojo modelio savybės padeda Craigui suteikti jam metamodelio statusą. Pragmatinės Craigo nuostatos, kuriose ataidi ir Peirce'o maksima, leidžia neatmesti jokių modelių ar idėjų, kurios galėtų turėti praktiškai reikšmingų pada-

⁴ Nūdienėje komunikacijos teorijoje ir komunikacijos filosofijoje vykstantys ginčai dėl to, kiek yra komunikacijos teoretizavimo tradicijų ir kokiu pagrindu jos turėtų būti išskiriamos (pvz., Craig 1999; Mumby 1997), peržengia šio straipsnio ribas ir plačiau nebus nagrinėjami.

rinių (Craig 1999: 126), o konstitutyviojo metamodelio refleksyvumas siūlo galimybę įtraukti į jį kitus modelius jų nepažeidžiant. Tokia teorinė sritis galinti jungti skirtingas teorijas į dialoginį-dialektinį koherentiškumą, pastūmėti jas iš „sterilaus eklektizmo“, kurio sąlygomis komunikacijos teorijos ir teoretikai nebendruoja tarpusavyje ir nedalyvauja platesnėse nei vidinės savųjų mokyklų diskusijose, link „produktyvios fragmentacijos“ (terminai Craig 1999: 123).

Sprendžiant iš plačios Craigo metateorijos recepcijos naujausiuose komunikacijos vadovėliuose (Craig 2007: 125), šis siūlymas turi nemažą būrį šalininkų. Tačiau jam keliama ir priekaištų.

Craigo pragmatinės metateorijos problemos

Craigo teoriją kritikuojantis Davidas Myersas savo kritiką apibendrina dviem probleminėmis sąmazgomis: (1) iš vidaus konstitutyvusis komunikacijos metamodelis nėra aiškiai atskirtas nuo konstitutyvaus pirmojo laipsnio komunikacijos modelio ir (2) iš išorės jis nenurodo jokių tiesos kriterijų, kuriais remiantis būtų skiriamos teisingos ir klaidingos teorijos (Myers 2001: 226). Iš šių dviejų Myerso kritikos aspektų kyla abejonė, ar paties Craigo projektas atitinka sau keliamus tikslus. Tačiau pirmiausia nagrinėtina Myerso kritika.

1. *Nėra aiškaus skirtumo tarp pirmojo laipsnio teorijos ir metateorijos.* Jau minėta, jog Craigo metateorijos skirtumas nuo pirmojo laipsnio pragmatinės komunikacijos teorijos yra miglotas. Neaišku, kuri – komunikacijos teorija ar metateorija – tikrintina vadovaujantis pragmatine maksima, o jei

abi, tuomet kuo jos tarpusavyje skiriasi, juk abi turėtų pasitelkti tą patį konstitutyvųjį komunikacijos modelį ir siekti tų pačių tikslų?

Myersas mato ir daugiau Craigo teorijos trūkumų, ypač susijusių su aiškios perskyros tarp komunikacijos modelių ir metamodelių stygiumi (o tokia perskyra turėtų pagrįsti perskyras tarp skirtingų teorinių lygmenų). Pasak Myerso, Craigas skelbia, kad jo metamodelis neturėtų būti painiojamas su pirmojo laipsnio modeliais, tokiais kaip sociokultūrinis ir kritinis, tačiau skirtumas išlieka nominalus (Myers 2001: 220) tik pavadinime. Arba galima įtarti Craigą nominaliais laikant skirtumus tarp jo skiriamų komunikacijos tradicijų. Myersui itin sunku įsivaizduoti, kaip vienas meta- ar koks kitoks modelis tuo pat metu galėtų sėkmingai atlikti dvi prieštaringas funkcijas – išlaikyti aiškius skirtumus tarp skirtingų teorijų, o kartu jungti jas į vientisą teoretizavimo lauką (Ten pat, 222). Tad visas Craigo projektas Myersui atrodo skirtingų, dažnai prieštaraujančių viena kitai komunikacijos teorijų perdirbimas pagal vieną iš galimų komunikacijos modelių, visai nekreipiant dėmesio į skirtingų teorinių tradicijų specifika nusakančius skirtumus (Ten pat, 221).

Skirtingų komunikacijos teorijos lygmenų ne visai aiškaus skyrimo problema Craigo teorijoje turi dar vieną aspektą, tiesiogiai plaukiantį iš Craigo balansavimo tarp skirtingų (antrosios ir trečiosios) pragmatizmo sampratų. Laikydamasis antrosios (pragmatizmo kaip mąstymo tradicijos, pabrėžiančios praktikos pirmumą) Craigas pabrėžia, jog komunikacijos teorijos turi būti reikšmingos kasdienių komunikaci-

jos problemų sprendimui. Antra vertus, jo teorija siekia būti „diskursu apie diskursą“, tokiu atveju atsidurdama Rorty pragmatizmo versijoje. Iš šios ambivalencijos kyla klausimas: ar kasdienės komunikacijos problemas sprendžiantis individas yra laikytinas komunikacijos teoretiku. Jei taip, ar jis reflektuoja šią savo poziciją, ar jis yra sąmoningas komunikacijos teoretikas, o jei reflektuoja, ar kaip nors kitaip, ar veikiau vien praktiniu/pragmatiniu požiūriu. Jei paaiškėtų, jog niekas, išskyrus praktinę naudą, kasdienėse situacijose nevertinama, tuomet pats skirtingų komunikacijos teoretizavimo tradicijų skyrimas Craigo metateorijoje taptų abejotinas.

2. Craigo metateorija nenurodo komunikacijos teorijų vertinimo kriterijų, paliekant akivaizdžiai klaidingoms teorijoms plačią „žodžio laisvę“. Craigas tvirtina, jog „visos (sic!) komunikacijos teorijos yra relevantiškos praktiniam gyvenamam pasauliui, kuriame komunikacija jau yra daugybę prasmų turintis terminas“ (Craig 1999: 120). Tokių teorijų tarpusavio dialogą Craigo metateorija siekia skatinti ir puoselėti. Tačiau nėra aišku, kaip bus su tomis teorijomis, kurios dar atsiras (Craigas nedaro prielaidos, jog esamas teorijų skaičius jau yra baigtinis, ir nesiekia sustabdyti ar sumažinti naujų komunikacijos teorijų kūrimo, o tik sukurti jų tarpusavio diskusijoms koherentišką lauką (Craig 2001: 236). Nėra aišku, kuriuo būdu bus nustatomas jų relevantiškumas praktiniam gyvenamam pasauliui. Craigo atsakymas būtų toks: vienintelis teorijos vertinimo kriterijus neabejotinai yra pragmatinis (Ten pat, 237). Tačiau tokiame dialoginiame liberalizme, turint omenyje, jog atsispiriama

nuo kasdienių individų samprotavimų apie komunikaciją, jau slypi tam tikri pavojai. Priėmus tokią nuostatą visaverčiais dialogo dalyviais galėtų būti ne tik Myerso kritikuojamas McLuhanas (Myers 2001: 223–226), bet ir tokios populiariajame diskurse „reikšmingos“ teorijos kaip spiritizmas, komunikacija su NSO ar telepatija. Laikant kasdienį individą komunikacijos teoretiku, negalima *a priori* atmesti galimos praktinės tokių teorijų reikšmės. Kaip apibendrina Myersas (Ten pat, 226), Craigo pasiūlymas visoms įmanomoms komunikacijos teorijoms bendrauti didesniame dialoginiame-dialektiniame lauke primena „Skrybėliaus arbatėlę“ iš Lewiso Carrollio „Alisos Stebuklų šalyje“, į kurią yra pakviestos visos įmanomos komunikacijos teorijos, tačiau nėra būdų, kuriais būtų galima nurodyti joms, kada ateina laikas iš pobūvio išėiti.

Keblu įsivaizduoti situaciją, kurioje kasdieniame pasaulyje komunikacijos problema patiriantys individai reflektuotų save kaip komunikacijos teoretikus. Tačiau analogiškai keblu neigti, jog sprendami aktualias problemas tam tikrą teoretizavimo veiksmą individai visgi atlieka. Tačiau koks būtų tokios „teorijos“ statusas? Visų pirma, jis būtų traktuojamas kaip teoretizavimas, skirtas konkrečiai situacijai, konkrečiai problemai (pats Craigas pripažįsta, jog tokiais atvejais pasitelkiamas aristoteliškas praktinis žinojimas *phronēsis*, įgalinantis priimti teisingą sprendimą apsisprendimo situacijose, skiriasi nuo nesituacinio žinojimo *epistēmē* (Craig & Tracy 1995: 251). Atitinkamai toks teoretizavimas yra metodologiniu požiūriu eklektiškas (su retomis išimtimis, jeigu jų apskritai pasitaiko, indi-

vidai sprenddami savo kasdienes problemas retai pasitelkia mokslines teorijas, ar juo labiau nuosekliai jomis seka). Tuomet abejonių kyla ne tik peržiūrint Craigo išskirtas komunikacijos teorijos pozicijas ir jų legitimumą (kaip neatitinkanti kasdienių problemų sprendimo praktikos), bet ir dėl pačios komunikacijos teorijos ar metateorijos pagrįstumo. Jei kiekviena situacija reikalauja

iš veikėjų atskirų sprendimų, apie ką tuomet turėtų būti diskutuojama Craigo siūlomame dialoginiame-dialektiniame forume? Ir ar toks, nuo konteksto priklausomas, komunikacijos problemų sprendimas galėtų būti adekvačiai perkeliamas į kitus kontekstus? Galiausiai, ar „diskursas apie diskursą“ išties vaisingai prisidėtų prie praktinių komunikacijos problemų sprendimo?

LITERATŪRA

Anderson, J. A.; Baym, G. 2004. „Philosophies and Philosophic Issues in Communication, 1995–2004“, *Journal of Communication*, Dec 2004; vol. 54(4): 589–615.

Baert, P. 2005. *Philosophy of the Social Sciences. Towards Pragmatism*. Cambridge and Malden: Polity Press.

Bergman, M. 2008. „The New Wave of Pragmatism in Communication Studies“, *Nordicom Review*, vol. 29 # 2: 135–153.

Craig, R. T. 1999. „Communication Theory as a Field“, *Communication Theory*, vol. 9, # 2: 119–161.

Craig, R. T. 2001. „Mending Myers, Minding My Metamodel“, *Communication Theory*, vol. 11, # 2: 231–240.

Craig, R. T. 2004. „How We Talk About How We Talk: Communication Theory in the Public Interest“, *Journal of Communication*, vol. 55, # 4: 659–667.

Craig, R. T. 2007. „Pragmatism in the Field of Communication Theory“, *Communication Theory*, vol. 17, # 2: 125–145.

Craig, R. T. & Tracy, K. 1995. „Grounded Practical Theory: The Case of Intellectual Discussion“, *Communication Theory*, vol. 5, # 3: 248–272.

Hookway, C. 2004. „The Principle of Pragmatism: Peirce’s Formulations and Examples“, in *Midwest Studies in Philosophy*, vol. XXVIII: 119–136.

James W. (Džeimsas, V.). 1995. *Pragmatizmas. Naujas kai kurių senų mąstymo būdų pavadinimas*, vertė R. Rybelienė ir L. Rybelis. Vilnius: Pradai.

Myers, D. 2001. „A Pox on All Compromises: Reply to Craig (1999)“, *Communication Theory*, vol. 11, # 2: 218–230.

Mumby, D. K. 1997. „Modernism, Postmodernism, and Communication Studies: A Rereading of an Ongoing Debate“, *Communication Theory*, vol. 7, # 1: 1–28.

Peirce, Ch. S. 1934 a. „How to Make Our Ideas Clear“, in *Collected Papers of Charles Sanders Peirce*. Cambridge MA: Harvard University Press, 248–271.

Peirce, Ch. S. 1934 b. „What Pragmatism Is“, in *Collected Papers of Charles Sanders Peirce*. Cambridge MA: Harvard University Press, 272–292.

Rorty R. 1982. *Consequences of Pragmatism (Essays: 1972–1980)*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Russill, C. 2008. „Through a Public Darkly: Reconstructing Pragmatist Perspectives in Communication Theory“, *Communication Theory*, vol. 18, # 4: 478–504.

Sandbothe, M. 2008. „Media and Knowledge: Some Pragmatist Remarks about Media Philosophy within and beyond the Limits of Epistemology“, *Nordicom Review* vol. 29 # 2: 93–101.

Simonson, P. 2001. „Varieties of Pragmatism and Communication: Visions and Revisions from Peirce to Peters“, in *American Pragmatism and Communication Research*, ed. D. K. Perry, Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates, p. 1–26.

TWO PROBLEMS IN ROBERT T. CRAIG'S PRAGMATIC COMMUNICATION METATHEORY

Kęstutis Kirtiklis

S u m m a r y

Robert T. Craig's metatheory of communication proposed the pragmatic basis for the systematization typologizing contemporary communication theories and the creation of a more universal communication theory. The article argues that the main problems of Craig's metatheory are caused by the acceptance of Rortyan style neopragmatism and thereby by the orientation not towards everyday communication problems, but towards the question of communica-

tion among different theoretical discourses. First, it does not state the difference between the first and the second order pragmatic communication theories; second, the pragmatic evaluation criterion is not sufficient to ascertain the adequacy of first-order communication theories.

Keywords: pragmatism in communication theory, communication metatheory, philosophy of communication.

Įteikta 2009 01 06